

Onsdag 18.02.09 og fredag 20.02.09

Elektrisk polarisering. Dielektrika.

[FGT 25.5, 25.6; YF 24.4, 24.5; TM 24.5, 24.6; AF 25.6, 25.7; LHL 20.5; DJG 4.1]

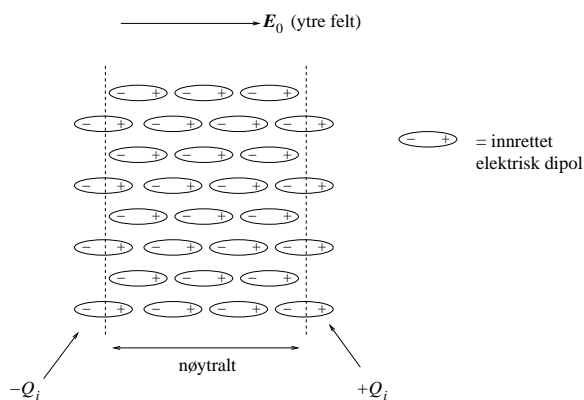
Isolator: Ingen mobile (frie) ladninger (men *bundne* ladninger)

Dielektrikum bruker vi simpelthen som en alternativ betegnelse for en isolator.

Plasseres et dielektrikum i et ytre elektrisk felt $\mathbf{E}_0$, får vi innretting av (molekylære) elektriske dipoler langs $\mathbf{E}_0$, jfr øving 5, oppgave 4. (Eventuelt: Polarisering internt i atomer og upolare molekyler som i utgangspunktet har null elektrisk dipolmoment.)

Netto (makroskopisk) effekt av det ytre feltet:

Forskyvning av bundne ladninger

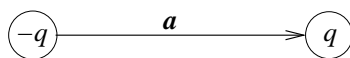
$\pm Q_i$ = induert nettoladning på isolatorens overflater

Polarisering = dipolmoment pr volumenhet:

$$\mathbf{P} = \frac{\mathbf{p}}{V}$$

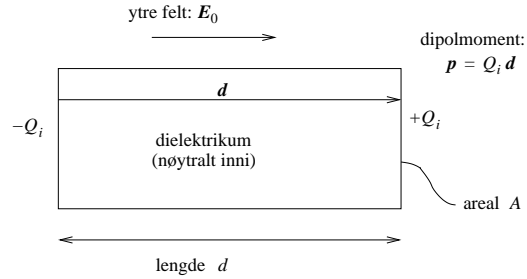
Elektrisk dipolmoment (for punktladninger $\pm q$ i innbyrdes avstand $\mathbf{a}$, repetisjon!):

$$\mathbf{p} = q\mathbf{a}$$

Kommentar: I noen materialer vil det være energetisk gunstig at de atomære (evt molekylære) elektriske dipolene peker i samme retning, selv *uten* påvirkning fra et ytre felt. Slike *ferroelektriske* krystaller vil typisk ha en *ordnet fase* med $\mathbf{P} \neq 0$ så lenge temperaturen T ikke overstiger en såkalt *kritisk temperatur* T_c .

Dielektrikum i ytre felt $\mathbf{E}_0$:

Volum: $V = Ad$

Tetthet av indusert overflateladning: $\sigma_i = Q_i/A$

Dermed:

Totalt dipolmoment: $p = |\mathbf{p}| = Q_i d = \sigma_i A d = \sigma_i V$

Polarisering: $\mathbf{P} = |\mathbf{P}| = p/V = \sigma_i$

Generelt: $\mathbf{P} \cdot \hat{n} = P_\perp = \sigma_i$

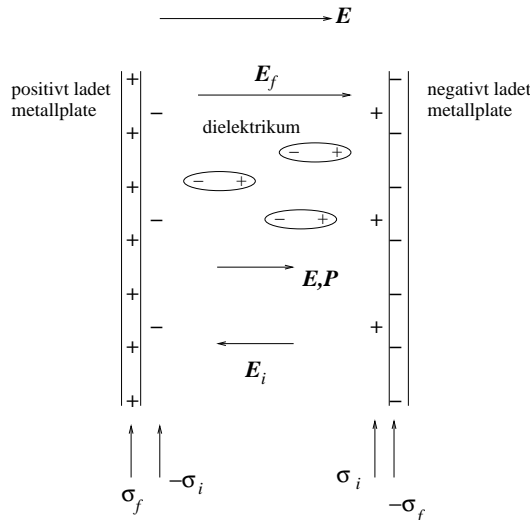
($\hat{n}$ = flatenormal, $P_\perp$ = komponenten av $\mathbf{P}$ som står normalt på overflaten)

Elektrisk forskyvning.

[FGT 25.6; YF 24.6; TM 24.6; AF 25.8; LHL 20.5; DJG 4.3]

Bruker idealisert system som vi har sett på før:

Motsatt ladede metallplater (uendelig store), nå med dielektrikum i mellom:

Fri ladning pr flateenhet på metallplatene: σ_f

... som genererer elektrisk felt mellom platene: $E_f = \sigma_f/\varepsilon_0$ (null felt utenfor platene)

Indusert ladning pr flateenhet på overflaten av dielektrikum: σ_i

... som genererer elektrisk felt mellom platene: $E_i = \sigma_i/\varepsilon_0$

Totalt felt mellom platene: $\mathbf{E} = \mathbf{E}_f + \mathbf{E}_i \Rightarrow E = |\mathbf{E}| = E_f - E_i = (\sigma_f - \sigma_i)/\varepsilon_0$

Netto ladning på overflatene: $\pm\sigma = \pm(\sigma_f - \sigma_i)$

... som genererer totalt felt mellom platene: $E = \sigma/\varepsilon_0 = (\sigma_f - \sigma_i)/\varepsilon_0$, OK!

Vi har: $\sigma_i = P$ = polariseringen i dielektrikumet (= dipolmoment pr volumenhet)

Dermed:

$$\sigma_f = \sigma + \sigma_i = \varepsilon_0 E + P$$

Vi ser altså at tettheten av *fri* ladning σ_f er knyttet til kombinasjonen $\varepsilon_0 E + P$. I endel tilfeller, f.eks. i endel eksperimenter, er det nettopp den frie ladningen vi har kontroll over. Med dielektrikum til stede er det derfor ofte *hensiktsmessig* å "referere til" vektorfeltet

$$\mathbf{D} \equiv \varepsilon_0 \mathbf{E} + \mathbf{P}$$

$\mathbf{D}$ kalles *elektrisk forskyvning*.

Her:

$$D = |\mathbf{D}| = \sigma_f$$

Generelt (som vi også fant for $\mathbf{P}$):

$$\sigma_f = \mathbf{D} \cdot \hat{n} = D_{\perp}$$

der $D_{\perp}$ er normalkomponenten av den elektriske forskyvningen.

Vi har en Gauss' lov for den elektriske forskyvningen $\mathbf{D}$. Denne kan vi benytte oss av i problemer der vi kjenner den frie ladningen, men ikke den induserte ladningen knyttet til polariseringen av dielektriske medier som er til stede.

Gauss' lov for $\mathbf{D}$:

$$\oint_S \mathbf{D} \cdot d\mathbf{A} = Q_f$$

der Q_f er netto *fri* ladning innenfor den lukkede flaten S . (Netto total ladning innenfor S er $Q_{\text{in}} = Q_f - Q_i$, med $-Q_i$ = netto *bundet* ladning, knyttet til polariseringen $\mathbf{P}$, innenfor S .)

Elektrisk susceptibilitet og permittivitet; lineær respons.

[FGT 25.5; YF 24.4; TM 24.5, 24.6; AF 25.9; LHL 20.5; DJG 4.4]

Lineær respons: $\mathbf{P}$ proporsjonal med $\mathbf{E}$, dvs vi kan skrive

$$\mathbf{P} = \chi_e \varepsilon_0 \mathbf{E}$$

der vi har innført χ_e = elektrisk susceptibilitet.

Dermed:

$$\begin{aligned}\mathbf{D} &= \varepsilon_0 \mathbf{E} + \mathbf{P} \\ &= (1 + \chi_e) \varepsilon_0 \mathbf{E} \\ &= \varepsilon_r \varepsilon_0 \mathbf{E} \\ &= \varepsilon \mathbf{E}\end{aligned}$$

Her har vi innført størrelsene

$\varepsilon_r = 1 + \chi_e$ = relativ permittivitet ("dielektrisitetskonstanten")

$\varepsilon = \varepsilon_r \varepsilon_0$ = mediets permittivitet

Enheter:

$[\chi_e] = [\varepsilon_r] = 1$ (dimensjonsløs)

$[\varepsilon] = [\varepsilon_0] = \text{C}^2/\text{Nm}^2$

Punktladning q i dielektrikum med permittivitet ε :

Elektrisk felt: $\mathbf{E}(r) = (q/4\pi\varepsilon r^2)\hat{r}$

Elektrisk potensial: $V(r) = q/4\pi\varepsilon r$

Dvs: Som for punktladning i vakuum, men med $\varepsilon_0 \rightarrow \varepsilon > \varepsilon_0$; mediet polariseres og *skjerner* punktladningen slik at E og V reduseres med en faktor $1/\varepsilon_r$.

Kommentar: Den lineære sammenhengen mellom $\mathbf{P}$ og $\mathbf{E}$ gjelder *ikke alltid*. For det første kan det hende at *retningen* på $\mathbf{P}$ ikke er sammenfallende med retningen på $\mathbf{E}$. For det andre kan det hende at absoluttverdien P ikke er lineært avhengig av E .

Men i dette kurset skal vi hele tiden anta at $\mathbf{P}$ er proporsjonal med $\mathbf{E}$, både når det gjelder absoluttverdi og retning, slik at susceptibiliteten χ_e og den relative permittiviteten ε_r begge simpelthen er (positive) reelle tall. Merk også at $\mathbf{E}$ er det *totale* elektriske feltet, ikke bare det ytre feltet.